

Büky László

Salamon Konrád: Ez volt a magyar 20. század

Cicero nevezetes megjegyzéséből „a történelem az élet tanítómestere” kitétel vált szállóigévé, a mondat „lux veritatis” (‘az igazság világossága’) részét ritkábban szokás emlegetni. E könyv olvasói azonban erre is kapnak példát, jóllehet a história az idők tanúja is, az emlékezet élete is („testis temporum”, „vita memoriae”), Salamon monográfiájában az igazság elmondására való törekvés érvényesül. A régebbi korokról nem tényszerűen szólni a források, a feldolgozások körülhatároltsága, ismertsége miatt aligha lehetséges, s ugyanezért, más előjellel, a XX. századi magyar történelemről is. A történészek itt nincs módja a forráshiányokat saját elképzelései bakugráisaival helyettesíteni, hiszen nemcsak az emlékezet, hanem az emlékezők élete is ellenőre lehet. Ez utóbbi ellenőrzés nem csupán a történelemre mint olyanra vonatkozik, hanem a történészre magára is. E könyv szerzője Zalaszentmihályból indult, még az Irányi Dánielről elnevezett nagykanizsai gimnáziumban kezdett, de már a kommunistává lett ügyvéd, Landler Jenő nevét olvashatta érettségi bizonyítványa körpecsétjén: ugyanis a forradalom utáni évek Kádárjának, Aprójának és Dögeiének korszakában a Vörös Őrség-szervező, majd a Vörös Hadsereg egyik hadtestének parancsnokló – különben zalai, gelsei születésű – Landler tevékenységével kívántak példát adni az 1848-as Irányival szemben... Salamon Konrád a budapesti egyetemen végzett, majd több év különböző állásai után a felsőoktatásban helyezkedett el. Megszerezte a tudományos minősítések fokozatait, és nemcsak szaktudományi monográfiákat írt, hanem ő írta meg 1994-ben az első olyan középiskolai történelemkönyvet, amelyik a XX. századot nem a Marxszal takarózó dialektikus és történelmi materializmus, valamint a tudományos szocializmus alapján mutatta be.

Salamon Konrád a közelmúltban megjelent könyvében voltaképpen közismereti történetet írt tizenkilenc egységben, amelyből kettő a század művészetének áttekintése (a zenétől az építészetig), kettő pedig a magyar társadalomszerkezet áttekintése. Ugyancsak két fejezetben foglalkozik a mai határainkon kívülre került magyarság sorsával, először a trianoni béke utáni, majd az ún. szocializmus alatti idők viszonyait írja le.

A szorosabb értelemben vett történelmi események tizenhárom fejezete adja a könyv gerincét. S jóllehet a Ferenc Ferdinánd meggyilkolásával kezdődő első világháború, majd az őszirózsás forradalom és a tanácsköztársaság, majd a trianoni békeszerződés

eleve tagolja az idők futását, a történész maga is ezt teszi: bizonyos helyeken az eseménytörténetet úgy adja elő, hogy arra majd visszautalnak a következmények. Erre példaként adódik A kommunisták a hadsereg szétzillesztői című szakasz, amelyben a tudós szerző elmondja, hogy a párttá szerveződött szélsőbalos kommunisták tevékenysége nyomán a december 12-i nyolcezer felheccelt katona tüntetésének következménye volt, hogy a „[...] szélsőséges baloldali erők előretörésével lehetetlenné vált a nemzeti összefogás megteremtése, s kormányt addig támogató nemzeti erők ellenzékké vonultak” (27). S emiatt – mint a következő fejezetekből kitűnik – a válságból válságba sodródó Károlyi-kormány után sikerülhetett a kommunista államcsíny 1919 márciusában. (Egyébként éppen az említett és az ekkor még szociáldemokrata Landler Jenő volt az, aki a Gyűjtőfogházban március 21-én tárgyalt a kommunistákkal, akik késznek mutatkoztak a közös kormányzásra a szociáldemokrata párttal, majd Landler vezette azt a küldöttséget, amelyik a kommunistákkal megegyezett a két párt egyesítéséről).

Ezeknél az eseményeknél van a gyökere az ellenforradalom utáni fehérterrornak, amely nemcsak a vörös diktatúrát, hanem az azt megelőző köztársaságot is elutasítja. A trianoni békeszerződés és következményei végülisegnemzeti egység nélkül külföldi országok teremtésére, amelynek az 1920-as évekbeli megszilárdulása után majd a jobboldali reformkísérlet (Gömbös Gyula), a népi mozgalom és az urbánus csoportok útkeresése jellemezte. Figyelemreméltó Salamon Konrád javaslata: a nemzeti demokraták és radikális demokraták elnevezés jobban illik e csoportosulásokra. – Az említett útkeresést azonban a nemzetiszocialista törekvések jelentkezése, a trianoni sebek orvoslásának általános vágya és egyéb tényezők mellett nem utolsósóként a társadalomszerkezet alakulásának zavarai szinte beletaszították a második

világháborúba. „A trianoni békeszerződést – nyilvánvaló igazságtalanságai miatt – mind a mai napig nem fogadta el a magyar társadalom, s ebben annak is szerepe volt, hogy a szomszéd országokhoz csatolt magyarság a legtöbb esetben még annyi jogot sem kapott, mint amennyi a történelmi Magyarország területén élő nemzetiségeket megillette” (43) – írja az 1920. június 4-ei délutánnal záruló magyar eseménytörténet lezárásában. Akiken átlépett a határ – ezzel a fejezetcímmel mutatja be a szerző Trianon után Csehszlovákiába, Romániába és Jugoszláviába került magyarok helyzetét (44–52). Salamon könyvének végigvonulnak a század valamért nevezetes személyiségeitől származó idézetek, e tárgyban (Masaryk, Beneš mellett) Ionel Brătianunak, a román liberalizmus vezető alakjának, miniszterelnöknek szavait idézi 1920-ból: „Nem nyugodhatunk addig, míg a magyar népet gazdaságilag és katonailag teljesen tönkre nem tesszük, mert mindaddig, míg Magyarországon az életképességnek a szikrája is van, mi magunkat biztonságban nem érezhetjük” (45). Az ezek után sorjázó tények összhangban vannak azzal, hogy az új határokat megállapító diktátum aligha egyenlő mércével latolgatta a népek érdekeit.

Az események, történések az előzőkben vázolt bemutatási módjának következtében adódnak Salamon könyvének szakaszai, fejezetei. Az elmúlt század magyar történelmében szinte évtizedenként adódtak olyan események, amelyek a leíró számára szerkezeti tagolást kívánnak, s amint ezt a szerző észreveszi: ezek jobbára együtt járnak a társadalomszerkezettel és a népélet módjával. 1945-ig az egymillióra növekedő munkásságtól, a lakosság felét adó mezőgazdasági népességtől meglehetősen elkülönülő társadalmi csoportok helyzete határozza meg a század derekára az ország helyzetét. Az Illyés Gyulától leírt, a puszták népéről adott látélet egyetlen mondata is mutatja – „Arculcsapásban a pusztai 30–35 éves korág részesül” (85) –, milyen megoldásra váró problémák gyűltek össze a második világháború előtt, illetőleg vívódtak át azutánra. Hiába születtek 1946 őszén demokrata sikerek, kommunista győzelem született, írja a szaktanulmány szerzője. S ennek voltaképpen fő oka, hogy a kommunista (ügynevezett) tömegharc, ha csupán átmeneti időig is, de képes volt befolyásolni azokat a tömegeket, amelyek a korábbi évtizedekben különféle okokból úgy érezhették, valójában senki nem számít rájuk, senki nem áll érdekeik képviselője mellett. Voltaképpen a kommunista diktatúra évei döbentek rá a társadalmat, hogy a szovjet megszállókat kiszolgáló kommunisták miféle rendszert építettek; ezt Salamon kötete *A proletárdiktatúra igazi arca* (129–37) című fejezetében mutatja be. Ebben az 1949. évi egypárti választás 96%-os (!) kommunista győzelmétől a (Zalában sokakban máig emlékezetes) MAORT-perig, az ÁVH

hírhedt tevékenységétől a kolhozosításig és az erőltetett iparosításig több mindenről beszámol természetesen érintve Rákosi Mátyás, Nagy Imre majd Gerő Ernő szerepét is.

A diktatúrát 1956 forradalma söpri el szabadságharcba szállva megszállókkal, akik megint megtalálják kiszolgálóikat: Kádár János és elvtársai helyreállítják a pártállami rendszert. Ez az újabb, második szovjet hódoltsági szakasz – nem függetlenül a szovjet birodalom korhadásától – majd a tárgyalásos forradalom a harmadik köztársaság kikiáltásával jut végéhez 1989. október 23-án. A szovjet hódoltsági évtizedeit Salamon a „Viszonylagos jólét – általános pusztulás” (160–3) tényeivel jellemzi, rámutatva, hogy csaknem tizenkétegy milliárd dollár kölcsön élte a szocializmust... A társadalom szerkezete alapjaiban változott meg, 3%-ra zsugorodott a magántulajdon részaránya, munkásokból, szövetkezeti parasztokból, értelmiségiekből és alkalmazottakból, majd kisiparosokból és kiskereskedőkből tevődött össze a magyar társadalom a XX. század második felére. S a körülmények a magyarság jövője szempontjából legsúlyosabb következménye is megjelent: a születések számának ijesztő csökkenése. A háztájiban, a másodállásokban végzett „önkiszákmányolás és a gyermektelenség árán megteremtett viszonylagos jólét azonban együtt járt a családok felbomlásával, az alkoholisták és öngyilkosok számának emelkedésével. A Kádár-korszak sokat emlegetett »gulyáskommunizmus«-ának, majd a »fridzsiderszocializmus«-ának kirakatpolitikája mögött tehát a magyar társadalom egyre súlyosabb válsága és pusztulása húzódott meg” – olvasható összefoglalva, hogy hazánkban milyen helyzet volt a kommunizmus bukása előtt. Nem függetlenül a szovjet birodalom általános állapotától lezajlik a század végén „A magyar tárgyalásos forradalom” (190–205), 1990. május 23-án bemutatkozik Antall József kormánya a negyvenhárom év után az első szabadon választott országgyűlés előtt. Az eseménytörténetet az utolsó szovjet katona távozásával (1991. június 19.) és ezzel zárja a könyv: „[...] remélni lehetett hogy a kommunista rendszer bukásával és a tárgyalásos forradalommal az új és demokratikus Magyarország felemelkedésének korszaka vette kezdetét” (205).

Salamon Konrád munkájában a fentiekben érzékeltetett módú tényleírás adja a lux veritatist, amelyet nem zavar az ún. marxista szellemiség homálya, a történész tiszta és határozott szempontú áttekintése tudatosítja: a magyar XX. század társadalmának sebzettsége napjainkig hat és még hatni is fog a még most is helyét kereső országunkban.

(Auktor Könyvkiadó, Budapest, é. n., [2008.])